

“Tajik state university of commerce”
Course: *Foreign economic activity of enterprises*
in the Republic of Tajikistan

Week 12:

**International Rules for
the Interpretation of
Commercial Terms**

**Rustamzoda Fitrat
Muzafar**

Lecturer of: International
Rules for the Interpretation of
Commercial Terms

Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон НОМИ ФАН: ҶАЪОЛИЯТИ ИҚТИСОДИ БЕРУНАИ КОРҲОНАҲО ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Ҳафтаи 12. ҚОИДАҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ШАРҲИ ИСТИЛОҲОТИ ТИҶОРАТӢ

Рустамзода Фитрат Музафар

НАҚШАИ ЛЕКСИЯ

1. Муқаддима

Мақсад ва вазифаҳои омӯхтани қоидаҳои байналмилалии шарҳи истилоҳоти тиҷоратӣ

Қоидаҳои тафсири истилоҳҳои савдои байналмилалӣ- “ИНКОТЕРМС”

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

2. Хулоса

Ҷамъбасти мавзӯ.

Мақсади лексия:

Омӯхтани қоидаҳои байналмилалии шарҳи истилоҳоти тичоратӣ, интихоби асъор ва шартҳои ҳисобу китоб дар амалиётҳои савдои хориҷии корхона буда, бояд хусусиятҳои хоси шартҳои ягонашудаи истифодаи истилоҳҳои байналмилалӣ зимни бастанӣ шартномаҳои савдои беруна азбар карда шаванд.

Мақсад ва вазифаҳои омӯхтани қоидаҳои байналмилалии шарҳи истилоҳоти тиҷоратӣ

Омӯхтани ташаккули шарти қарордод мутобиқ ба меъёрҳои таҷрибаи байналмилалии савдо, нишон додани робитаи байниҳамдигарии уҳдадорихои фурӯшанда ва харидор бо шартҳои байналмилалии умумиэътирофшудаи мол ва хизматрасонӣ ки дар санадҳои меъёрии байналмилалӣ ба таври зарурӣ нишон дода шудааст. Ҳар як созишномаи омода карда шуда, дар доираи талаботҳои санадҳои меъёрии байналмилалӣ омода карда мешаванд.

Мақсад ва вазифаҳои омӯхтани қоидаҳои байналмилалии шарҳи истилоҳоти тиҷоратӣ

Вазифаҳо:

- Омӯхтани таҷрибаи байналмилалии муайян кардани уҳдадорихои фурӯшанда ва харидори қарордоди байналмилалӣ;
- Омӯхтани марҳалаҳои асосии рушди Инкотермс дар асоси қарордодҳои байналмилалӣ чиҳати иҷрои саривақтии он;

Мақсад ва вазифаҳои омӯхтани қоидаҳои байналмилалии шарҳи истилоҳоти тиҷоратӣ

- Муайян кардани хусусиятҳо гурӯҳҳои асосӣ ва гуногунии шартҳои заминавии молрасонӣ дар марҳалаи имрӯзаи фаъолияти тиҷорати байналмилалӣ;
- Муайянсозии таъсири шартҳои алоҳидаи заминавӣ ба иштироки ҷонибҳо дар таъмини қарордод ва хароҷотҳо барои амалисозии онҳо, ки бевосита аз банҳои асосии қарордодҳои мазкур сарчашма мегирад.

Мақсад ва вазифаҳои омӯхтани қоидаҳои байналмилалии шарҳи истилоҳоти тиҷоратӣ

Шартҳои заминавӣ — ин шартҳои шартномаҳои байналмилалии хариду фурӯши молҳо, ки бо молрасонӣ алоқаманд буда, ҳуқуқу уҳдадориҳои харидор ва фурӯшандаро танзим мекунад. Дар асоси шартномаи мазкур харидор ва фурӯшанда дорои ҳуқуқҳои махсус мебошанд, ки онҳо он ҳуқуқҳоро дар доираи амалӣ намудани вазифаҳои хеш, ки дар шартномаи мазкур ба таври муфассал нишон дода шудааст, бар меояд.

Қоидаҳои тафсири истилоҳҳои савдои байналмилалӣ

ИНКОТЕРМС – қоидаҳои тафсири истилоҳҳои савдои байналмилалиест, ки аз ҷониби Палатаи савдои байналмилалӣ нашр мегардад.

- E – фурӯшанда ба ихтиёрдории харидор молро дар корхонаи худаш пешниҳод менамояд.
- F - фурӯшанда молро ба ихтиёрдории яқум молрасоне, ки аз ҷониби харидор нишон дода шудааст, месупорад.

Қоидаҳои тафсири истилоҳҳои савдои байналмилалӣ

- С – фурӯшанда шартномаи молрасонӣ ба имзо мерасонад ва молро ба ихтиёрдори молрасон месупорад.
- D - фурӯшанда шартномаи молрасонӣ ба имзо мерасонад ва молро ба ихтиёрдори харидор дар ҷойи мувофиқашудаи таъинот бо пардохти бочҳо ва ё бе пардохти бочҳо месупорад.

Қоидаҳои тафсири истилоҳҳои савдои байналмилалӣ

<p>Барои ҳисобу китоби нархи савдои беруна замина мебошад</p>	<p>Тақсимои хароҷоти нақлиётӣ оид ба молрасониро дар байни фурӯшанда ва харидор танзим менамоянд</p>	<p>Лаҳзаи гузариши хавфи вайроншавӣ, бохт ва нобудшавии ногаҳонии молро аз фурӯшанда харидор муайян мекунанд</p>
<p>Лаҳзаи гузариши ҳуқуқи моликият ба молро аз фурӯшанда ба харидор муайян мекунанд</p>		<p>Санаи молрасониро муайян мекунанд</p>

Қоидаҳои тафсири истилоҳҳои савдои байналмилалӣ

ИНКОТЕРМС – ҳамчун қоидаҳои тафсири истилоҳҳои тиҷорати байналмилалӣ дарбар мегирад:

- 1) Истилоҳҳои тиҷорати байналмилалӣ;
- 2) Маҷмуи якхелакардашудаи қоидаҳои байналмилалии тафсири истилоҳҳои тиҷоратӣ, ки аз ҷониби Палатаи байналмилалии савдо (Париж)

Қоидаҳои тафсири истилоҳҳои савдои байналмилалӣ

Моҳияти «Инкотермс»:

- Тақсими хароҷотҳо дар байни тарафҳо;
- Муайянсозии лаҳзаи гузариши хавфи бохти ногаҳонӣ ва ё осеббинии мол
- аз фурӯшанда ба харидор;

Қоидаҳои тафсири истилоҳҳои савдои байналмилалӣ

- Муайянсозии уҳдадориҳои бастанӣ шартномаи молрасонӣ ва суғуртақунонӣ;
- Тартиби огоҳсозӣ ва исботи молрасонӣ;
- Гирифтани иҷозатномаҳо;
- Риояи талаботҳои дигар ва расмиётҳо.

Қоидаҳои тафсири истилоҳҳои савдои байналмилалӣ

Марҳалаҳои рушди ИНКОТЕРМС:

- 1920 с. – банизомдарории одатҳои гардиши тиҷоратӣ
- 1953с. - таҳрири якуми Инкотермс
- 1967 с. – таҳрири дуюм

Қоидаҳои тафсири истилоҳҳои савдои байналмилалӣ

Марҳалаҳои рушди ИНКОТЕРМС:

- 1976 с. – таҳрири сеюм
- 1980с. – таҳрири чорум
- 1990с. – таҳрири панҷум
- 2000с. – таҳрири шашум

Қоидаҳои тафсири истилоҳҳои савдои байналмилалӣ

Тафсири 13 шартҳои заминавии молрасоние, ки пайдархам аз рӯи принсипи афзоиши хароҷотҳо ва масъулият фурӯшанда оид ба молрасонӣ ҷойгиршударо, дарбар мегирад. Ҳамаи ин шартҳо пеш аз ҳама дар қоидаҳои байналмилалӣ ва он созишномаҳои, ки имрӯзҳо амал менамоянд, омода гардидаанд. Мақсади асосии ин гуна шартномаҳо пеш аз ҳама ҳамкориҳои дучониба ва бисёрҷониба ба шумор меравад.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Шартҳои заминавии молрасонӣ ба чор категорияи асосӣ гурӯҳбандӣ карда шудаанд. Ба сифати нишондиҳандаи индикативии ҳар як гурӯҳ ҳарфи аввали истилоҳ, ки ҳамон гурӯхро мефаҳмонад истифода мегардад.

- Ҳар як гурӯҳ ба якчанд намудҳои гуногуни шартҳои заминавӣ ҷудо мегардад.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Сохтори шартҳои заминавии молрасонӣ аз рӯи гурӯҳҳо:

- Гурӯҳи шартҳои молрасонӣ
- Гурӯҳи E – равонсозӣ
- Гурӯҳи F- маблағи молрасонии асосӣ пардохт нашудааст
- ✘ Гурӯҳи C- маблағи молрасонии асосӣ пардохт шудааст
- ✘ Гурӯҳи D - расидани мол.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Сохтори шартҳои заминавии молрасонӣ аз рӯи гурӯҳҳо

- EXW - Ex Works (named place- ҷои таъинот):
- Ба фурӯшанда ҳечхел уҳдадорӣ оид ба интиқоли нақлиётии мол вогузор намебошад.
- Вай моли худро ба ихтиёри харидор дар анбори худ, дар ҷойи нишондодашуда дар муҳлати дар шартнома зикршуда пешниҳод менамояд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

- Фурӯшанда барои боркардани мол ба воситаи нақлиёти харидор ва пардохти хароҷоти содиротӣ масъул намебошад.
- Харидор ҳамаи хароҷот ва хавфи молро аз лаҳзаи қабули мол дар ҷойи нишондодашуда аз анбори фурушанда дар муҳлати дар шартнома нишондодашуда ба худ мегирад.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Озод дар дасти молрасон (дар ҷойи муайяншуда)

- FCA - Free Carrier (номи ҷой)
- Озод то назди киштии обӣ (дар истгоҳи молборкунии муайяншуда)
- FAS - Free Alongside Ship (номи истгоҳи бандари обӣ)

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Озод дар дасти молрасон (дар ҷойи муайяншуда)

- Озод дар дохили киштии обӣ
- (дар бандари муайяншуда) FOB - Free On Board
- (named port of shipment)

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Шартҳои заминавии молрасонӣ дар намудҳои гуногуни молкашонӣ:

Дилхоҳ намуди нақлиёт, аз ҷумла контейнерҳо ва боркашонии нақлиёти омехта	EXW, FCA, CPT, CIP
Молкашонии омехта	DDU, DDP
Нақлиёти автомобили роҳи оҳан	DAF
Нақлиёти обию баҳрӣ	FAS, FOB, CFR, CIF, DES, DEQ

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Шартҳои заминавии молрасонӣ дар намудҳои гуногуни молкашонӣ

Ба талаботҳои асосии шарту шароити қабули шартномаҳо дохил мешаванд: тамоми талаботҳо нисбати шартнома, сифати мол, мўҳлати пешниҳод, нарх, усули ҳисоббаробаркуниҳо дохил мешаванд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Ба шароитҳои нисбӣ – он талаботҳои дохил мешаванд, ки дар шартнома қайд нашудааст ва ҳолати иҷрошавии ин шартҳо тарафҳо шартномаро бекор доништа наметавонад, фақат талаб карда метавонад, шартҳо иҷро шаванд ва ин ё он зарар гардонида дода шаванд. Дар сурати ба амал ордани чунин ҳолатҳо ҷонибҳо барои ҳалли намудан бо якдигар дар асоси шартномаи мазкур масъаларо дида мебароянд, то дар оянда ба чунин ҳолатҳо дигарбора дучор нагарданд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Шартнома ро одатан сарвари корхонаҳо, ҷонишини сарвар, ки ҳуқуқи имзоро дорад. Агар шартнома ро шахси дигар имзо кунад, бояд, ки бовариномае, ки аз тарафи нотариус тасдиқшудааст доништа бошад. Дар ҳама ҳолатҳо шартнома аз ҷониби тарафҳои роҳбарикунанда ба имзо расонида мешавад, дар ҳолати набудани яке аз роҳбарҳо муовини он метавонад дар ҷараёни омода намудани шартнома иштирок намояд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Шартҳои асосии пешниҳоди мол

Дар ҳолати қабули шартномаҳо ба тарафҳо зарур аст, ки тамоми вазифа ва ӯҳдадориҳои худро донанд, барои бурда расонидани мол аз истехсолкунанда то ба истеъмолкунандагон, зеро чунин ҳолатҳо бешак дар шартномаи мазкур ба таври зарурӣ нишон дода шудааст. Чонибҳо уҳдадоранд, ки риояи дурусти чунин намуди шартномаро ба роҳ монанд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Шартҳои асосии пешниҳоди мол

Дар нишондодҳои охирини ИНКОТЕРМС – 1990 истилоҳотҳои иқтисодӣ ба чор гурӯҳ тақсим карда шудаанд. Мақсади асосии тақсими намои ба гурӯҳҳо ин пеш аз ҳама дуруст ба роҳ мондани шартҳо ба ҳисоб меравад, ки бояд шартҳо саривақт ва бе маҳдудият иҷро гарданд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Ба гурӯҳи аввал фақат як истилоҳ, ки ҳолати фурӯшанда борро ба харидор дар манзили худ месупорад, ки бо ҳарфи E – фиристодани мол – Eterm – EX Works – чун франко – корхона номида мешавад. Ҳангоми таҳвили намудани мол онҳо бо рамзҳои махсус, нишон дода мешаванд, ки раванди таҳвили молро нишон медиҳад, ки мол таҳвилдиҳанда то кучо уҳдадорӣҳои хешро иҷро менамояд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯхбандӣ дар инкотермс

Ба гурӯҳи дуюми истилоҳот ҳолате, ки фурӯшанда вазифадор мешавад, борро ба боркашоне, ки харидор муайян кардааст расонида шавад ва ин амалиёт F – ишора мешавад – арзиши нақлиётро фурӯшанда наменурсад – FCA, FAS, FOB. Дар ин ҳолат фурӯшанда уҳдадори хешро иҷро менамояд, зеро тибқи шартномаи мазкур ки бар души фурӯшанда чунин уҳдадориҳо вогузор гардидааст, ба пуррагӣ иҷро менамояд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Ба гурӯҳи сеюми истилоҳӣ ҳолате дохил мешавад, ки фурӯшанда ӯҳдадор мешавад, ки баъд аз бор карда шудани бор ҳамагуна харочотҳои ғайри чашмдоштро намедиҳад. Ин ҳолат бо ҳарфи – С – (харочоти наклиётро фурӯшанда намедиҳад) CFR, CIF, CPT ва CIP. Тибқи шартнома он уҳдадорихоҳе, ки бар души фурӯшанда воғӯзор гардидааст, онро иҷро менамояд. Аз доираи шартнома берун намебарояд, зеро тамоми амалҳои онҳо дар шартномаи мазкур зикр гардидааст.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Ба гурӯҳи чорум – амалиётҳои то ба суроға муайяншуда раоснидани мол ба назар гирифта мешавад. Дар ин ҳолат фурӯшанда тамоми харочотҳоро ба уҳдаи худ мегирад. Ҳарфи D – оварда шудани мол то ба манзили муайяншуда. Дар ин намуди шартнома аллакай фурӯшанда уҳдадор гардидааст, ки тамоми харочотҳое, ки бевосита ба интиқол намудани молу маҳсулот равона гардидааст, ба пуррагӣ пардохт намояд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Хусусиятҳои гурӯҳҳои ИНКОТЕРМС

- Гурӯҳи якум Е, шартҳои он, ки бо чунин рамз ишора карда мешавад:
- Франко-корхона (франко-завод) EXW (Ex Works) – ба маънои «Озодона аз завод» расонидани молу маҳсулоте, ки тибқи шартномаи баимзо расида бояд ба таври зарурӣ иҷро карда шавад.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Хусусиятҳои гурӯҳҳои ИНКОТЕРМС

Ин гурӯҳ як шарт дорад – «аз завод» - масъулияти фурӯшанда хело кам аст. Харидор хароҷотҳои нақлиёт, суғуртакунӣ, андозҳои гумрукиро медиҳад. Тибқи шартномаи мазкур дар ин ҳолат нақши фурӯшанда хело кам мебошад ва тамоми уҳдадорихое, ки бевосита барои пардохт намудани хароҷоти мол ба души харидор вогузор карда мешавад.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Гурӯҳи дуюм F, шартҳои он:

- Франко-боркашон (FCA – free carrier)
- Озодона қад-қади кишти (FAS – free alongside ship) бор намудани маҳсулот ва тариқи кишти оварда расонидани маҳсулот ки ин низ яке аз шартҳои муҳими шартҳои молрасонии инкотермс ба ҳисоб меравад.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Гурӯҳи дуюм F, шартҳои он:

- Озодона ба болои кишти (FOB – free on board).

Борро фурӯшанда вобаста ба созиши дутарафа пешниҳод мекунад. Дар асоси қарордоҳи баимзо расида фурӯшанда вазифаҳои хешро дар доираи шартномаи мазкур ба роҳ мемонад ва харидор низ тибқи талаботҳои мавҷуда онро ба пуррагӣ риоя ва иҷро менамоянд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Гурӯҳи сеюм С, шартҳои он:

- Арзиши мол ва фрахт – (CFR – cost and freight)
- Арзиши суғурта дода шудааст – (CIP – cost, Insurance paid for)

Дар чунин ҳолатҳо тибқи қарордод ё созишномаи мазкур, ки асоси онро шартҳои молрасонӣ ташкил медиҳад, аз ҷониби тарафҳо ба муҳлатҳои дароз барои ҳамкориҳои судманд ба иҷро мерасонанд, ки дар оянда тавонанд барои ба даст овардани фоида кӯшиш намоянд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Гурӯҳи сеюм С, шартҳои он:

✘ Фрахт – арзиши он дода шудааст то (CPT – cost paid to)

Фурӯшанда шартнома ро бо нишондодҳои муқаррари қабул карад хароҷотҳоро медиҳад. Дар ҳолати мавҷуд набудани чунин бандҳо фурӯшанда ягон намуди хароҷотро пардохт намекунад, зеро бар уҳдаи фурӯшанда ягон хел уҳдадорӣ муқаррар карда нашудааст. Аз ин лиҳоз дар асоси шартнома ҷонибҳо ба пуррагӣ он уҳдадорихое, ки дар шартнома мавҷуд мебошанд, иҷро менамоянд.

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Гурӯҳи чорум D, шартҳои он:

- Пешниҳоди франко-сарҳад (DAF – delivered at frontier)
- Пешниҳоди франко-кишти (DAF – delivered at ship)
- Пешниҳоди франко-соҳил (DAF – delivered at quay)

Шартҳои заминавии молрасонӣ ва гурӯҳбандӣ дар инкотермс

Гурӯҳи чорум D, шартҳои он:

- Пешниҳод бе назардошти боҷи гумрукӣ (DAF – delivered duty unpaidd)
- Пешниҳод бе супоридани боҷи гумрукӣ (DAF – delivered duty paid)

Вобаста ба ин нишондодҳо – фурӯшанда дар кашонидани бор тамоми хароҷотҳоро ба ӯҳдаи худ мегирад.

Чамъбасти мавзуъ

Хулоса: Қоидаҳои байналмилалии шарҳи истилоҳоти тиҷоратӣ, ки бо номи Инкотермс шинохта шудаанд, маҷмӯи қоидаҳо стандарткунонидашуда мебошанд, ки аз ҷониби Палатаи байналмилалии савдо таҳия шудаанд. Онҳо барои танзими масъулиятҳо, хароҷот ва хатарҳои марбут ба интиқоли мол байни фурӯшанда ва харидор дар шартномаҳои мазкур дарҷ карда шудаанд.

АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

1. Алексеев, И. Внешнеэкономическая деятельность / И. Алексеев. – М.: Дашков и К, 2011. – 304 с. 2. Алехнович, А. Внешнеэкономическая предпринимательская деятельность / А. Алехнович. – Мн.: Дикта, 2009. – 128.
2. Внешнеэкономическая деятельность предприятия: Учебник для вузов/ Л.Е. Стровский, С.К. Казанцев, Е.А. Паршина и др.; Под ред. проф. Л.Е. Стровского. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 823 с.
3. Воронич А.В. Экономика и управление внешнеэкономической деятельностью: учебно-методическое пособие / А. В. Воронич ; М-во образования РБ, Гом. гос. ун-т им. Ф. Скорины. – Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2015. – 162.